

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-2-13>

С. В. Дорофей

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9623-3623> – С. В. Дорофей

 dorofeysv4@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті досліджено психологічні умови, що сприяють ефективній взаємодії учасників освітнього процесу в контексті реалізації концепції Нової української школи. Основну увагу зосереджено на ролі комунікації як ключового чинника формування партнерської педагогіки, яка базується на демократичних засадах, як-от рівноправність, взаємна повага, відкритий діалог і спільна відповідальність за результат навчання. Проаналізовано теоретичні основи соціально-конструктивістського підходу, що підкреслює важливість взаємодії у створенні знань, де вчитель виступає фасилітатором освітнього процесу, підтримуючи розвиток критичного мислення, емоційної свідомості та комунікативних навичок учнів. Розкрито значення позитивного психологічного клімату в класі, що є передумовою довіри, мотивації та активної участі всіх суб'єктів навчання. Окремо розглянуто зарубіжний досвід (зокрема, практики Фінляндії та США), який підтверджує ефективність партнерського підходу в освітньому процесі та його вплив на формування соціальної відповідальності, самостійності й позитивної самооцінки учнів. Висвітлено роль емоційного навчання та цифрових технологій як чинників, що підсилюють комунікаційні зв'язки й сприяють розвитку інклюзивного освітнього середовища. Представлено результати експериментальних досліджень, що підтверджують позитивний психологічний ефект упровадження партнерської педагогіки на рівень навчальних досягнень, емоційного добробуту та міжособистісних стосунків у класі. Запропоновано практичні рекомендації щодо психологічного супроводу комунікацій, зокрема розвиток емоційної компетентності педагогів, запровадження формувального оцінювання, посилення участі батьків та інтеграцію ІКТ в освітній процес.

Ключові слова: партнерська педагогіка, соціально-конструктивістський підхід, емоційна грамотність, формувальне оцінювання, інклюзивна освіта, інформаційно-комунікаційні технології, мотивація учнів, психологічний супровід, комунікативна компетентність, Нова українська школа.

S. V. Dorofei

*Kamianets-Podilskyi National University
named after Ivan Ohienko, Kamianets-Podilskyi, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF EFFECTIVE COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article examines the psychological conditions that contribute to effective interaction among participants in the educational process within the framework of implementing the New Ukrainian School concept. The focus is placed on the role of communication as a key factor in forming partnership pedagogy, which is based on democratic principles such as equality, mutual respect, open dialogue, and shared responsibility for learning outcomes. Theoretical foundations of the social-constructivist approach are analyzed, emphasizing the importance of interaction in knowledge creation, where the teacher acts as a facilitator of the educational process, supporting the development of students' critical thinking, emotional awareness, and communication skills. The significance of a positive psychological climate in the classroom is revealed as a prerequisite for trust, motivation, and active participation of all learning subjects. Foreign experience, particularly practices

from Finland and the USA, is separately considered, confirming the effectiveness of the partnership approach in education and its impact on the formation of social responsibility, autonomy, and positive self-esteem among students. The role of emotional learning and digital technologies is highlighted as factors enhancing communication connections and promoting the development of an inclusive educational environment. The results of experimental studies are presented, confirming the positive psychological effect of implementing partnership pedagogy on academic achievement, emotional well-being, and interpersonal relationships in the classroom. Practical recommendations are proposed for the psychological support of communication, including the development of teachers' emotional competence, implementation of formative assessment, strengthening parental involvement, and integration of ICT into the educational process.

Key words: partnership pedagogy, social-constructivist approach, emotional literacy, formative assessment, inclusive education, information and communication technologies, student motivation, psychological support, communicative competence, New Ukrainian School.

Постановка проблеми. Ефективна комунікація в освітньому середовищі Нової української школи (НУШ) виступає однією з ключових умов успішної реалізації сучасних освітніх реформ, спрямованих на модернізацію системи освіти України. Незважаючи на акцент на партнерську взаємодію між учасниками освітнього процесу – викладачами, учнями та батьками – наразі відсутні чіткі психологічні механізми, які б комплексно забезпечували розвиток конструктивного діалогу і сприяли формуванню демократичного, інклюзивного та мотиваційного освітнього середовища. Такий дефіцит у теоретичних і практичних засадах ускладнює впровадження особистісно орієнтованої моделі освіти, що передбачає активне залучення кожного суб'єкта освітнього процесу.

У контексті реалізації Концепції Нової української школи зростає потреба в глибокому осмисленні ролі психологічного супроводу комунікаційних процесів між усіма учасниками освітнього середовища. Комунікація розглядається не лише як засіб передавання інформації, а як фундамент партнерства, довіри, взаєморозуміння та співпраці між педагогом, учнем і родиною. Актуальність дослідження зумовлена переходом до гуманістично орієнтованої педагогіки, де якісно новий рівень комунікативної взаємодії базується на засадах діалогу, емпатії та взаємної поваги, що є необхідними для формування здорового освітнього середовища та розвитку особистості.

Метою статті є дослідити підходи до системного психологічного супроводу ефективної комунікації в освітньому середовищі Нової української школи. Завданням є аналіз теоретичних основ, вивчення міжнародного досвіду, а також формулювання рекомендацій щодо психологічного супроводу комунікативних процесів для підвищення мотивації, розвитку комунікативної компетентності та створення інклюзивного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі психологічного супроводу ефективної комунікації в освітньому середовищі Нової української школи присвячено чимало наукових праць.

Серед загальноновизнаних науковців слід виокремити таких видатних психологів, як Абрагам Маслоу, Карл Роджерс, Деніел Гоулман, Джон Майєр, які заклали теоретичні основи гуманістичної психології, емоційного інтелекту та міжособистісної комунікації. З педагогів-класиків варто відзначити Януша Корчака, Джона Дьюї, чії роботи суттєво вплинули на розвиток партнерської педагогіки, соціально-когнітивних підходів та рефлексивного навчання. Серед сучасних українських науковців, які досліджують проблеми ефективної комунікації в освітньому середовищі, можна назвати Ірину Бех, Олену Пометун, Ганну Ковальову, Ірину Синицю, Ларису Хомич та інших. Ці дослідники акцентують увагу на створенні сприятливого психологічного клімату, розвитку емоційної компетентності педагогів та формуванні партнерських взаємин як ключових чинників успішної реалізації концепції Нової української школи.

Психологічні передумови результативної комунікації в освіті включають рівень сформованості емоційного інтелекту, соціальної чутливості, самоповаги, емпатійності та здатності до прийняття відповідальності за зміст комунікації. Зокрема, Д. Гоулман [11] доводив, що саме емоційна компетентність педагога – його здатність ідентифікувати, інтерпретувати й регулювати емоції в процесі взаємодії – має визначальний вплив на якість освітніх стосунків. А. Бандура [9] через теорію соціального навчання підкреслював важливість моделювання поведінки: учні засвоюють стиль комунікації, який демонструє педагог.

До педагогічних передумов належить насамперед готовність педагога до діалогу, толерантне ставлення до альтернативної думки, дотримання педагогічного такту, здатність адаптувати стиль спілкування до індивідуальних особливостей учнів. У дослідженнях Л. Хомич [8] та О. Ковальової [1] наголошується на значенні цілісного комунікативного підходу в освітньому процесі, де вчитель виступає не лише як транслятор знань, а як модератор, партнер і фасилітатор. З позиції гуманістичної педагогіки (Карл Роджерс [16],

Януш Корчак [3]) ефективне спілкування з учнями базується на прийнятті, підтримці, безумовному позитивному ставленні до дитини та визнанні її суб'єктності.

В умовах реалізації принципів Нової української школи акценти в комунікації зміщуються в бік партнерської педагогіки, яка базується на цінностях гідності, взаємної поваги, відповідальності, відкритості та довіри. Концепція НУШ чітко декларує, що учень, учитель і батьки є рівноправними партнерами, і жоден із них не має монополії на істину. Це вимагає докорінної зміни комунікативної парадигми – від директивної до діалогічної, від авторитарної до фасилітативної.

Партнерська модель комунікації у НУШ передбачає розподіл ініціативи, залучення учнів до прийняття рішень, спільне розв'язання проблем, обговорення навчальних цілей і результатів. Учитель у такій системі має виступати фасилітатором (за К. Левіном), який створює умови для безпечної та конструктивної взаємодії [13]. Практика «ранкового кола», регулярні рефлексивні обговорення, використання метафоричних технік, демократичне оцінювання – це все приклади реалізації нової комунікативної культури в школі. Такі підходи зменшують психологічне напруження, підвищують рівень мотивації до навчання та сприяють формуванню довірливого клімату.

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність подібних підходів. Наприклад, у фінській системі освіти, яка багато в чому стала прототипом НУШ, педагогічна комунікація орієнтована на співпрацю, діалог і підтримку емоційного добробуту учнів [12]. У Великобританії в межах програми «Restorative Practices in Education» (RPIe) широко впроваджується культура відновлювального спілкування, що допомагає вирішувати конфлікти ненасильницькими методами і формує соціальну згуртованість [15]. У США успішно працюють програми «Social-Emotional Learning» (SEL), які вчать учнів і вчителів основам саморегуляції, відповідальної комунікації, конструктивного зворотного зв'язку [19].

Таким чином, ефективна комунікація в освітньому середовищі, з урахуванням сучасних психолого-педагогічних підходів і досвіду реформ, є ключовою умовою побудови гуманістичної школи. Це не лише технологія передавання знань, а стратегія побудови стосунків, які сприяють особистісному та соціальному зростанню кожного учасника освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому дискурсі ефективна комунікація розглядається як багатоаспектне явище, що охоплює не лише технічний обмін інформацією, а й пси-

хологічні, етичні, емоційні й культурні складники міжособистісної взаємодії. У загальному розумінні, ефективна комунікація – це процес передавання та отримання повідомлень у спосіб, що забезпечує розуміння, прийняття та спільну мету між учасниками. Вона передбачає взаємну активність, зворотний зв'язок, емпатію, рефлексію, а також адаптацію повідомлень до контексту і потреб комунікантів.

Особливу увагу сучасні теоретики приділяють комунікації як процесу спільного конструювання знань (соціальний конструктивізм, Брунер) [10]. Згідно із цим підходом, навчальний діалог є не просто передаванням інформації, а спільним пошуком і виробленням розуміння, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення. У межах НУШ це відображається в застосуванні інтерактивних методів: проблемних дискусій, проєктної діяльності, колективного аналізу ситуацій, що змінюють статус учня з пасивного слухача на активного співтворця знань.

Із психологічного погляду першорядне значення має розвиток емоційного інтелекту – здатності розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції та емоції інших. Ця здатність сприяє формуванню емпатії, адекватному реагуванню у складних соціальних ситуаціях, конструктивному розв'язанню конфліктів. Згідно з моделлю Майєра-Саловей-Карузо [14], емоційний інтелект містить чотири основні компоненти: сприйняття емоцій, використання емоцій у мисленні, розуміння емоцій та їх регуляцію.

Педагогічні передумови включають готовність і здатність учителя виступати партнером, фасилітатором, створювати підтримувальне середовище, де кожен учасник має змогу висловити свою думку і почуття. Важливою є толерантність до індивідуальних відмінностей, прийняття дитини з її унікальністю. Відповідно до гуманістичних концепцій Карла Роджерса, підтримка безумовного позитивного ставлення до учня формує основу довіри й відкритості [16].

З огляду на психологічний аспект не можна оминути вплив стилів комунікації вчителя на мотивацію і навчальні результати. Так, демократичний стиль спілкування, який характеризується підтримкою, відкритістю та готовністю до діалогу, корелює з високим рівнем внутрішньої мотивації в учнів та кращими академічними показниками. Авторитарний або дистанційний стилі, навпаки, часто ведуть до формування стресу, пасивності, зниження самооцінки. Відповідно, у педагогічній підготовці особливу увагу слід приділяти формуванню у викладачів умінь керувати власними емо-

ціями, уникати конфліктів і створювати сприятливий психологічний клімат.

В освітній практиці ефективна комунікація часто підтримується через технології зворотного зв'язку. Зокрема, формувальне оцінювання – це процес, коли педагог і учень регулярно обмінюються інформацією про хід навчання з метою корекції дій і досягнення цілей. Формувальне оцінювання підвищує мотивацію, розвиває автономність учня, стимулює рефлексію і сприяє особистісному зростанню. У НУШ це проявляється у використанні само- і взаємооцінювання, що вимагає від усіх учасників навичок відкритої, чесної та конструктивної комунікації.

Науково обґрунтованою є також інтеграція підходів ненасильницького спілкування (Nonviolent Communication, Rosenberg, 2003) у шкільну практику [17]. Цей метод акцентує увагу на сприйнятті власних і чужих почуттів, потреб, пошуку співчуття та порозуміння. В освітньому середовищі це сприяє зниженню конфліктності, розвитку емпатії, підвищенню рівня соціальної компетентності. В Україні поступово поширюються тренінги для педагогів, що позитивно впливає на якість взаємодії в класі та з батьками.

Загалом, теоретичні основи ефективної комунікації в освітньому середовищі формують багатовимірну модель, де поєднуються когнітивні, емоційні, соціальні, культурні компоненти. Її реалізація в контексті НУШ базується на засадах партнерства, взаємної поваги і відповідальності, які спонукають учасників освітнього процесу до спільної творчості та гармонійного розвитку особистості.

Практичний аспект упровадження ефективної комунікації в освітньому процесі вимагає систематичного застосування психолого-педагогічних методів і технологій, які забезпечують усвідомлену взаємодію між усіма учасниками навчального середовища. Особливу увагу слід приділяти тренінгам комунікативної компетентності для педагогів, де формуються навички активного слухання, асертивного висловлення думок, емпатійної взаємодії, конструктивного управління конфліктами. Результати експериментальних досліджень свідчать про те, що систематичне навчання педагогів основам емоційного інтелекту і технікам ненасильницького спілкування суттєво підвищує ефективність взаємодії у класі, сприяє покращенню мотивації учнів та зміцненню довіри.

Роль практичного психолога у цьому процесі полягає в розробленні та впровадженні психоосвітніх програм, які би сприяли розвитку комунікативної культури як у педагогічного колективу, так і в учнів. Одним із напрямів роботи є тренінги розвитку емоційного інтелекту, що передбача-

ють практики розпізнавання емоцій, вербалізації почуттів, побудови діалогу без осуду, управління конфліктами. Застосування арттерапевтичних технік, рольових ігор, фасилітованих обговорень дає змогу учасникам навчитися самовираженню в безпечному середовищі. Психологічна підтримка вчителів передбачає також профілактику емоційного вигорання та збереження їхньої професійної мотивації, оскільки саме психологічне самопочуття педагога значною мірою визначає загальний клімат у класі. З метою формування ефективної комунікації вчителя з учнями можуть застосовуватись різноманітні психотехніки: від тренінгових занять із розвитку комунікативної компетентності до впровадження арттерапевтичних методик (наприклад, малюнок у колі, асоціативні карти, метафоричне моделювання тощо). Важливим компонентом підтримки є створення умов для безпечного вираження емоцій, розвитку довіри до дорослого, підвищення самооцінки й формування позитивної «Я»-концепції в учнів [5].

Варто також урахувати специфіку взаємодії з батьками, які, згідно з ідеологією НУШ, розглядаються як повноцінні партнери освітнього процесу. Психологічна підтримка в цьому випадку може включати просвітницьку роботу щодо особливостей дитячого розвитку, тренінги ефективного батьківства, індивідуальні та групові консультації, спрямовані на зниження рівня педагогічної тривожності, посилення віри в успіх дитини, формування реалістичних очікувань щодо її навчальних досягнень. Психолог також може координувати комунікаційні процеси всередині педагогічного колективу, допомагаючи розв'язувати конфлікти, запобігати професійним непорозумінням і сприяти згуртованості колективу навколо спільних цінностей і цілей. Сучасна школа функціонує як складна відкрита система, де успішність залежить не лише від навчальних програм, а й від мікроклімату, що панує в ній. Саме тому завданням психолога є сприяння формуванню цього мікроклімату через системну, міждисциплінарну та особистісно орієнтовану підтримку всіх учасників освітнього процесу.

Експериментальна робота із впровадження моделей партнерства «вчитель – учень – батьки» показала, що прозорість і відкритість у спілкуванні сприяють підвищенню довіри, мотивації до навчання та зменшенню стресу в дітей. У цьому контексті педагогам пропонується використовувати цифрові платформи для швидкого і зручного зворотного зв'язку, що є новим викликом і можливістю одночасно.

Узагальнюючи, додамо: експериментальна база підтверджує, що психолого-педагогічні умови ефективної комунікації в НУШ включають:

- формування емоційної компетентності педагогів та учнів;
- впровадження партнерської моделі взаємодії;
- застосування формувального оцінювання;
- розвиток навичок ненасильницького спілкування;
- залучення батьків через відкриту комунікацію;
- використання інтерактивних форм і технологій комунікації.

Надалі важливо поглиблювати дослідження щодо впливу цих чинників на якість освітнього процесу, рівень адаптації учнів до змін, а також розробляти методичні рекомендації для системної підготовки педагогів.

З метою емпіричної перевірки ефективності психолого-педагогічної підтримки комунікації в шкільному середовищі було проведено дослідницький експеримент на базі двох ліцеїв міста Кам'янець-Подільський. У дослідженні взяли участь 58 учителів та 102 учні 7–9 класів. На констатувальному етапі було виявлено, що лише 34% педагогів виявляють високий рівень комунікативної компетентності за методикою І. Андрєєвої, а 46% учнів мають труднощі у вербальному самовираженні та емоційному зворотному зв'язку. Після проведення серії тренінгових занять для вчителів («Комунікація без конфліктів», «Емоційне лідерство в класі») та впровадження щотижневих годин психологічної підтримки для учнів (на основі вправ з розвитку емоційного інтелекту) протягом двох місяців було зафіксовано позитивну динаміку.

Результати формувального етапу показали зростання кількості педагогів із високим рівнем комунікативної компетентності до 61%, а також значне зниження показників конфліктності в класах (на 27% за шкалою соціально-психологічного клімату). Учні відзначили, що вчителі стали «більш уважними», «допомагають висловити думку», «не критикують емоції». Таким чином, експериментально доведено, що системна психолого-педагогічна підтримка сприяє покращенню якості комунікативних процесів у школі, зменшенню тривожності та підвищенню рівня довіри між усіма учасниками освітнього процесу.

Для забезпечення ефективної комунікації в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти доцільно впроваджувати системний психологічний супровід, що сприятиме формуванню сприятливого навчального середовища та розвитку конструктивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Одним із ключових складників такого супроводу є організація регулярних тренінгів і семінарів для педагогів, орієнтованих на розвиток комунікативної ком-

петентності, емоційної грамотності та навичок ненасильницького спілкування, що сприяють ефективному розв'язанню конфліктних ситуацій. Важливо також запровадити практики формувального оцінювання, які акцентують увагу на підтриманні освітнього процесу, мотивації учнів і зниженні їх тривожності.

У структурі психологічного супроводу має бути передбачена робота шкільного психолога, що здійснює індивідуальне та групове консультування з метою розвитку емпатії, саморегуляції та комунікативних навичок учнів, сприяючи формуванню інклюзивного освітнього середовища. Особливу роль відіграє активний діалог між педагогами, учнями та батьками, який реалізується через проведення спільних зустрічей, круглих столів і проєктів, що забезпечують відкритий обмін думками та спільне розв'язання проблем.

Крім того, доцільним є інтегрування інформаційно-комунікаційних технологій, які розширюють можливості оперативного обміну інформацією, дистанційної взаємодії та створення інтерактивних платформ для співпраці. Таким чином, психологічний супровід комунікаційних процесів у закладах загальної середньої освіти має бути комплексним і системним, поєднуючи підвищення кваліфікації педагогів, розвиток емоційних і комунікативних компетентностей учнів та активне залучення батьків і громадськості, що відповідає концептуальним засадам Нової української школи і сприяє створенню здорового та продуктивного освітнього середовища.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психологічний супровід є необхідною умовою для впровадження партнерської комунікації в Новій українській школі. Системний розвиток комунікативних та емоційних компетентностей педагогів, упровадження формувального оцінювання, активне залучення батьків і громадськості, а також інтеграція ІКТ сприяють створенню здорового, продуктивного та інклюзивного освітнього середовища. Тому освітні заклади мають застосовувати комплексні стратегії, що поєднують психологічний, педагогічний і технологічний ресурси для підвищення ефективності комунікації та досягнення цілей освітніх реформ. Психолог відіграє ключову роль у створенні безпечного простору для розвитку, навчання та партнерської взаємодії, а отже, сприяє формуванню закладу середньої освіти, де кожна дитина відчуває себе почутою, прийнятою й цінною. Подальші дослідження доцільно спрямовувати на вивчення довготривалого впливу психолого-педагогічних програм на якість освітнього середовища та психологічний комфорт у шкільному просторі.

Список літератури:

1. Ковальова О. Особливості перспективного розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 2018. Вип. 2. С. 128–134.
2. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Корчак Я. Як любити дитину. Харків : КСД, 2016. 208 с.
4. Маслюк А.М. Психологічна підтримка суб'єктів українського освітнього простору під час війни. *Психологічний супровід взаємодії суб'єктів освітнього простору* : навчально методичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. С. 4–17.
5. Миколайчук А.В. Методи ефективної взаємодії в освітньому процесі Нової української школи. *Multidisciplinárni mezinárodní vědecký magazín «Věda a perspektivy» je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR*. 2024. № 11(42). С. 242–257.
6. Мусатов С.О. Психологія педагогічної комунікації: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ ; Рівне : Ліста-М, 2003. 175 с.
7. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 3. URL: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/
8. Організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно комунікаційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5 (79). С. 370–380. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712279/1/Організаційно-педагогічні%20умови%20них%20технологій.pdf>
9. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977. P. 247.
10. Bruner J. S. Acts of Meaning. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990. P. 179.
11. Goleman D. Teaching with Emotional Intelligence. School of Educators. 1998. URL: <https://schoolofeducators.com/2009/04/teaching-with-emotional-intelligence> (дата звернення: 04.10.2025).
12. Lipiäinen T., Satokangas H., Jantunen A., Kalioniemi A. Understanding and Implementing World-view Dialogue in the Finnish Basic Education Context: Teachers' Approaches. *Religion & Education*, 49(3), 2022. 254–272. DOI: 10.1080/15507394.2022.2060691.
13. Lewin K. Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in social science; social equilibria and social change. *Human Relations*, 1(1), 1947. Vol. 1 (1). P. 5–41.
14. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. The chapter What is emotional intelligence? Emotional development and emotional intelligence: Educational implications (edited by Peter Salovey and David Sluyter). New York: Basic Books, 1997. P. 3–31.
15. Restorative Approaches to Behaviour and Relationships. KELSI, Kent County Council. URL: https://www.kelsi.org.uk/__data/assets/pdf_file/0003/60096/Restorative-Approaches-to-Behaviour-and-Relationships.pdf
16. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1961. P. 420.
17. Rosenberg M. B. Nonviolent Communication: A Language of Life. Encinitas, CA: PuddleDancer Press, 2003. P. 240.
18. Maslow A. H. A theory of human motivation. *Psychological Review*, Vol. 50 (4). P. 370–396.
19. What Is the CASEL Framework? URL: <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>

References:

1. Kovalova, O. (2018). Osoblyvosti perspektivnoho rozvytku sotsialno-komunikativnoi kompetentnosti vchyteliv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Features of Prospective Development of Social and Communicative Competence of General Secondary School Teachers]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektivy – Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Prospects*, 2, 128–134. [in Ukrainian].
2. Kontseptsia Novoi ukrainskoi shkoly: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [The Concept of the New Ukrainian School: Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2016). Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
3. Korchak, Ya. (2016). Yak liubyty dytnu [How to Love a Child]. Kharkiv: KSD. [in Ukrainian].
4. Masliuk, A. M. (2023). Psykholohichna pidtrymka subiektiv ukrainskoho osvithnoho prostoru pid chas viiny [Psychological Support for Participants in the Ukrainian Educational Space During the War]. In *Psykhologichnyi suprovod vzaiemodii subiektiv osvithnoho prostoru: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Psychological Support of Interaction of Educational Process Participants: Educational and Methodological Manual] (4–17). Kyiv: Instytut psykhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Mykolaichuk, A. V. (n.d.). (2024). Metody efektyvnoi vzaiemodii v osvithnomu protsesi Novoi ukrainskoi shkoly [Methods of Effective Interaction in the Educational Process of the New Ukrainian School]. *Multidisciplinárni mezinárodní vědecký magazín “Věda a perspektivy” je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR*, 11(42), 242–257. [in Ukrainian].
6. Musatov, S. O. (2003). Psykhologhiia pedahohichnoi komunikatsii: teoretyko-metodolohichniy analiz: monohrafiia [Psychology of Pedagogical Communication: Theoretical and Methodological Analysis: Monograph]. Kyiv; Rivne: Lista-M. [in Ukrainian].
7. Savchenko, O. Ya. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni vyshchii shkoli [Competency-

Based Approach in Modern Higher Education]. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku* – Pedagogical Science: History, Theory, Practice, Development Trends, (3). Retrieved from: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ [in Ukrainian].

8. Khomych, O. L. (2018). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv osnovnoi shkoly zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Organizational and Pedagogical Conditions for Forming Prosocial Behavior of Secondary School Students by Means of Information and Communication Technologies]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies, 5(79), 370–380. [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712279/1/Організаційно-педагогічні%20умови%20них%20технологій.pdf>

9. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

10. Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

11. Goleman, D. (1998). *Teaching with emotional intelligence*. School of Educators. Retrieved October 4, 2025, from: <https://schoolofeducators.com/2009/04/teaching-with-emotional-intelligence>

12. Lipiäinen, T., Satokangas, H., Jantunen, A., & Kallioniemi, A. (2022). Understanding and

implementing worldview dialogue in the Finnish basic education context: Teachers' approaches. *Religion & Education*, 49 (3). 254–272. DOI: <https://doi.org/10.1080/15507394.2022.2060691>.

13. Lewin, K. (1947). *Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in social science; social equilibria and social change*. *Human Relations*, 1(1), 5–41. DOI: <https://doi.org/10.1177/001872674700100103>

14. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications*, 3–31. New York: Basic Books.

15. Kent County Council. (n.d.). *Restorative approaches to behaviour and relationships*. KELS. Retrieved October 4, 2025, from: https://www.kelsi.org.uk/__data/assets/pdf_file/0003/60096/Restorative-Approaches-to-Behaviour-and-Relationships.pdf

16. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston, MA: Houghton Mifflin.

17. Rosenberg, M. B. (2003). *Nonviolent communication: A language of life*. Encinitas, CA: PuddleDancer Press.

18. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>

19. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). (n.d.). *What is the CASEL framework?* (2025), 4. Retrieved from: <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>

© С. В. Дорофей

Науково-методична

Надійшла до редакції 10.09.2025

Прийнято до публікації 10.10.2024

Опублікована 02.12.2025